Zin en onzin van Teleblik,

een onderwijspsychologische reflectie

Gijsbert Erkens

Onderwijskunde
Universiteit Utrecht
G.Erkens@fss.uu.nl

Teleblik: een online bronnenbank met radio-, televisie-, en filmmateriaal van vroeger maar ook recent, afkomstig uit de archieven van Beeld en Geluid. Op dit moment nog zo'n 3000 fragmenten, maar dat zal in de komende jaren sterk uitgebreid gaan worden. Toegankelijk voor het onderwijs, voor docenten en leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs.

Wat heeft het onderwijs daaraan?

1) Wat hebben de leerlingen daaraan? Hoe leren ze ervan?
2) Wat hebben docenten daaraan? Hoe kunnen zij dat in hun onderwijs gebruiken?

(1) Hoe kunnen leerlingen leren van een audiovisuele bronnenbank?

Er zijn verschillende factoren te noemen waarvan bekend is dat zij het leerproces ondersteunen:

(a) Visualisering
Uit veel onderzoek blijkt dat visuele informatie anders verwerkt en in het geheugen opgeslagen wordt dan talige informatie, bv. tekst of gesproken woord. Daarom onthouden leerlingen soms beter het plaatje bij de tekst dan de tekst zelf. Tot grote frustratie bij repetities, waarbij we soms nog wel het plaatje en de lay-out in het leerboek maar niet meer de bijbehorende tekst voor de geest kunnen halen. Visuele representaties van informatie worden op een andere wijze opgeslagen en blijken vaak gemakkelijker weer terug te halen. Geheugenwonders gebruiken dit bewust, zij zijn getraind in het visualiseren van aangeboden informatie.

(b) Multiple representatie
Tekst en visueel materiaal blijken elkaar te versterken, mits beide congruent zijn: dat wil zeggen elkaar niet tegenspreken. Dit is het geval bij tekst met plaatjes, maar ook bij film, voor wat betreft gesproken woord en beeldmateriaal. Multiple representatie, dezelfde informatie op verschillende manieren gerepresenteerd (beeld, geluid, grafisch, tekst, animatie, concreet) wordt gezien als een krachtig leerprincipe.

(c) Authenticiteit
Vanuit een constructivistische visie op het onderwijsleerproces wordt veel nadruk gelegd op het begrip authenticiteit. Authenticiteit betreft de realiteitswaarde van de informatie en

van de leertaak. Het beeld van Hitler wordt anders als we hem een menigte horen toespreken, zijn stem horen en de mimiek zien. Het gevoel voor de Franse taal wordt versterkt als we een interview op de Franse tv zien. De wereld om ons heen, zowel van vroeger als in het heden, kan de klas binnen gehaald worden en helpt bij het opbouwen van een realistisch beeld daarvan**.**

(d) Schema- en proces-informatie

Beeldmateriaal is niet alleen een illustratie van de werkelijkheid, maar kan de werkelijkheid ook verabstraheren. Het kan helpen de ordening aan te brengen in de werkelijkheid door bv. informatie te schematiseren of op volgorde te zetten. Een film over discriminatie laat niet alleen zien hoe mensen hierover denken, maar laat ook de vragen zien die je daarbij kunt stellen. Een goed gemaakte documentaire kan zo een modelfunctie vervullen.

Bovendien kan bewegend beeld de ontwikkeling of het proces van een fenomeen laten zien: de groei van een bloem, de ontwikkelingsfasen van een sterrenstelsel, het verloop van een chemische reactie. Dit is de meerwaarde van bewegend beeld, van animaties en van video.

(e) Motivatie, interesse en nieuwsgierigheid

Audiovisueel materiaal kan vaak meer dan leerteksten leerlingen motiveren, hun nieuwsgierigheid opwekken of aansluiten bij interesses die zij al hebben. Dat is een belangrijk leerprincipe: sommigen zeggen wel dat je pas iets kunt leren als je er aandacht voor hebt. Audiovisueel materiaal kan die aandacht stimuleren. Motivatie door en voor het beeldmateriaal kwam ook duidelijk uit het onderzoek van Dorien de Lange bij de leerlingen naar voren.

(f) Discussie en argumentatie

Een leerprincipe dat recentelijk sterk in de belangstelling staat vanuit een socio-constructivistische visie op het leren, is discussie en argumentatie. Leerlingen blijken veel te leren indien zij onderling discussiëren over de leerstof of over een bepaald thema. Indien zij geconfronteerd worden met tegengestelde meningen, opvattingen, of verklaringen. Zij leren van het onderbouwen met argumenten en het tegen elkaar afwegen van de verschillende argumenten. Men denkt dat dit het leerprincipe is waardoor leerlingen zoveel leren van samenwerkend leren**.** Televisie- of radioprogramma's in de klas kunnen discussiethema's introduceren en argumentatie tussen leerlingen stimuleren**.**

(g) Selectie op relevantie, analyse

Het aardige van Teleblik is dat leerlingen zelf fragmenten kunnen uitzoeken in het kader van een presentatie, werkstuk of project. Dit betekent dat zij zelf moeten bepalen of een fragment voldoet aan criteria van de vraagstelling van het project. Is dit relevant voor wat ik wil zeggen? We laten onze leerlingen al vanaf de basisschool veelvuldig werkstukken maken op basis van externe informatiebronnen: niet alleen audiovisuele, maar ook tekstuele bronnen. Opmerkelijk is dat eigenlijk nog weinig bekend is hoe leerlingen dat doen, hoe zij bronnen selecteren, de essentie eruit halen en nagaan of het past in de gestelde vraag. Duidelijk is dat hierdoor analytische vaardigheden worden gestimuleerd.

(h) Constructie en synthese

Naast analytische vermogens worden ook synthetiserende, integratieve vermogens gestimuleerd indien leerlingen een presentatie of iets dergelijks moeten maken. Informatie

uit verschillende bronnen (met soms verschillende geloofwaardigheid) dient in een coherent en overtuigend geheel te worden samengevoegd. Dit is de kern van het constructivistisch leerproces en het uiteindelijk product een neerslag van de opgebouwde kennis, van kennisconstructie, alleen of gezamenlijk.

(2) Hoe kunnen docenten de bronnenbank in hun onderwijs gebruiken?

Er bestaan verschillende manieren hoe docenten het audiovisuele materiaal in de databank van Teleblik in kunnen zetten in hun onderwijs. Aansluitend op de gebruikte methode of onafhankelijk daarvan, kan Teleblik als onderwijsleeromgeving de docent een verruiming van het didactisch handelen bieden.

(a) Task-based educational design

In het rapport van Dorien de Lange zijn al een aantal *good practices* te vinden van docenten die laten zien hoe je binnen verschillende vakgebieden Teleblik zou kunnen inpassen. Dit zijn mooie voorbeelden van wat in de literatuur *task-based educational design* wordt genoemd. *Task-Based Educational Design*: educatief ontwerp uitgaande van leertaken. Bij het onderwijskundig ontwerp wordt in eerste instantie vanuit de taak gedacht. Welke leeractiviteiten willen we dat de leerling verricht en welke taak stimuleert dat? Vanuit de taak worden vervolgens leerdoelen, opdracht en databronnen, activiteiten, rol van de docent, rol van de leerling, setting gespecificeerd. Teleblik als online bronnenbank lijkt bij uitstek geschikt voor een dergelijke benadering.

(b) Vakoverstijgend medium

Er zijn verschillende vakdomeinen waarbinnen Teleblik goed gebruikt kan worden: genoemd worden wereldoriëntatie, geschiedenis, economie, biologie, maatschappijleer, en cultuur. Bij uitbreiding van het aantal opgenomen fragmenten zullen ook docenten van andere vakken meer van hun gading kunnen vinden.
Bovendien is Teleblik door de thematische opzet erg geschikt voor vakoverstijgende activiteiten. Thema's zoals 'arm en rijk' of 'globalisering', kunnen zowel vanuit geografisch, economisch als maatschappelijk perspectief benaderd worden.

(c) Multimediale (re)presentatie

Teleblik kan het repertoire van didactisch handelen van de docent verruimen, het verbreedt de mogelijkheden voor presentatie naar verschillende media (tv, film, radio) naast de media die de docent van oudsher al gebruikt (tekst, spraak en bord). Het biedt daarmee ook de mogelijkheid tot multiple representatie, waar we het al eerder over hadden: uitleg op verschillende wijzen en langs verschillende wegen.

(d) Presentatie, demonstratie in de klas

Teleblik als ondersteuning van de klassenpraktijk. Bijvoorbeeld als introductie van een thema, als demonstratie van een proces, als kennismaking met een problematiek, als illustratie van een verschijnsel, als aanzet van een klassendiscussie, als uitleg van een vakinhoud, enzovoort, enzovoort.

(e) Activerend onderwijs

Naast presentatie & demonstratie, kan de bronnenbank ook ingezet worden door de docent om activerend onderwijs te realiseren. Ondermeer door middel van opdrachten waarbij leerlingen zelfstandig (individueel of samenwerkend in een groep) fragmenten moeten zoeken en verwerken in een project, presentatie of werkstuk. Zoals eerder gesteld kan het

de leerlingen stimuleren tot analyse en integratieve leeractiviteiten. Teleblik kan op deze wijze een onderdeel vormen van een rijke, krachtige computerondersteunde leeromgeving.

(f) Aansluiting bij leer- en leefstijl

In het onderzoek van Dorien de Lange noemt een docente in het praktijkonderwijs de aansluiting op een visueel georiënteerde leerstijl van de leerlingen expliciet als voordeel. Beeldmateriaal, film sluit beter aan bij die leerlingen die moeite hebben met tekstuele informatie.
Daarbij komt dat ons onderwijs bovendien sterk talig en tekstueel georiënteerd is, terwijl de maatschappij en zeker de jongeren meer en meer multimediaal georiënteerd zijn. Tot een paar jaar geleden sprak men nog over de "MTV- generatie" en dat gold vooral de snelheid van informatieverwerking die nodig is om een videoclip te kunnen volgen. Opmerkelijk van de huidige "Online- generatie" is de *multi-tasking* waartoe jongeren in staat blijken: verschillende informatie kanalen tegelijkertijd kunnen bijhouden en verwerken (tegelijkertijd een schrijftaak uitvoeren, chatten met medeleerlingen, een instructievideo volgen en sms-jes versturen).

(g) Enculturatie

Tot slot; er wordt op dit moment veel gesproken over de culturele en maatschappelijke vorming van leerlingen in het Nederlands onderwijs. Met betrekking tot geschiedenis woedt bijvoorbeeld een hevige discussie wat het canon zou moeten zijn van de Nederlandse geschiedenis: datgene wat iedereen zou moeten weten, niet alleen als kennis, maar ook ter ondersteuning van de Nederlandse identiteit en cultuur. In feite gaat het hierbij om het proces van enculturatie middels het onderwijs. Daarbij is niet alleen de culturele vorming van leerlingen is van belang, maar ook de opname en participatie in de cultuur. Teleblik kan als archief van Nederlandse tv- en radioprogramma's van de afgelopen 50 jaar naar mijn mening bij deze enculturatie functie van het onderwijs een belangrijke rol vervullen.

Zin en onzin van Teleblik

In het bovenstaande is vooral gesproken over het potentiële nut van Teleblik in het onderwijs: over de wijze hoe het leerproces van de leerling bevorderd kan worden en over de wijze hoe het door de docent in de onderwijspraktijk kan worden ingezet. Wij hebben het nog niet expliciet gehad over de onzin omtrent Teleblik.

Het zal duidelijk zijn:

- Teleblik is geen oplossing van alle onderwijsproblemen!
- Teleblik is niet het 'nieuwe leren' zelf!

Teleblik biedt echter:

- Wel veel mogelijkheden als rijke leeromgeving, mits…
  - Doelbewust gebruikt, zowel door docent als leerlingen,
  - Ingebed in het curriculum.